

İKİ YAZAR-OKUR PORTRESİ

MEHMET SAMSAKÇI

BİR yazarın dünyasına biraz da kitaplarının açtığı kapıdan girilir, girilmelidir. Merhum Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın Valery'den iktibasla çok sık zikrettiği, "Aslan yediklerinden müteşekkildir" önermesi, herhalde şair ve yazarların kitaplıklarının "kelimelerle inşa ettiği güzellikler" in mayası ve harcını anlamak ve kavramak için ne kadar mühim ve vazgeçilmez hazineler olduğunu ispata kafidir. Fakat bunu söylemek bir yazarı en sağlam idrak ve ihatanın onun kütüphanesini bilmeye bağlı olduğunu iddia etmek değildir. Zira pekala biliyoruz ki bazı yazarlar, pek az okurlar! Mesela Abdülhak Hamid'in, Fikret'in, yine Necip Fazıl'ın az okuyan şairler oldukları söylenegelir, bilinir. ("Cehl ile iftihârı pek severim" mısraı Hamid'e aittir. Fakat bunun şairane ve Hamidane olduğu unutulmamalıdır.) Zira bu peşin ve kulaktan dolma önerme ve genellemeler—bütün genellemeler gibi— tehlikelidir. Belki de ne kadar çok kitaba ve şuurlu bir okumaya sahip olurlarsa olsunlar, onların kitaplıklarını bize fakir ve zayıf gösteren, eserlerindeki göz kamaştırıcı derinlik ve

genişliktir. Yoksa herhangi bir insan ya da yazar için çoğu defa o kütüphaneler "zengin" kabul edilir, edilebilir.

Yahya Kemal ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın kitapları ve kitaplıkları da bize onlar hakkında az çok fikir verecektir.

UMMANDAN KATRE, ŞEMSTEN ZERRE: YAHYA KEMAL'İN KİTAPLIĞI

Hem bir Rumeli çocuğu hem de diplomat olmak, "hicret" ve "hicran"la dolu bir ömür geçirmek demektir. Temekkün (bir yeri mekan tutmak), karar ve istikrar kelime ve kavramları, bu yüzden Yahya Kemal'in şahsî lügatinde yoktur. Seçtiği hayat tarzının, daha açık bir ifadeyle bekar yaşamasının, mücbir sebebi olarak gösterdiği bu yolda olma hali Yahya Kemal'i, içinde daima huzur ve sükunla yaşayacağı bir "ev"den, dolayısıyla da bir kütüphaneden mahrum etmiştir.

İstanbul Fetih Cemiyetinin faaliyetlerini sürdürdüğü İstanbul, Çarşıkapı'daki Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesinin Sıbyan Mektebinde bulunan Yahya Kemal Müzesini gezen ve bu müzenin üst katındaki valiz-gardırobu görenler hayatı

göç, azil ve nasbla geçen "la-mekan" bir şairin hikayesini okumuşlar demektir. Yahya Kemal temekkün ve tavattun kabiliyetine hayran olduğu ecdadının bu taraflarını hayatında tatbik edememiştir. O maddi dünyası sırtında, bu yüzden lazım değil elzem ile yaşamak zorunda olan bir şairdir. Öyleyse sözkonusu müzede bulunan sadece 398 kitap bizi şaşırtmaz. Bizi şaşırtacak olan şey, hayatı boyunca yazmış olan Yahya Kemal'in bu kitaplarından mahrumken bile isimleri, eserleri, mekanları, zamanları, hadiseleri hatırlamak ve yeri-zamanı geldiğinde emri altına almaktaki çarpıcı kudreti ve başarısıdır. Edebi mesaisinin en velut yıllarını yanında kitapları olmaksızın Magosa Kalesinde geçiren Namık Kemal gibi Yahya Kemal de yazılarının çoğunu zengin ve ilham verici, ufuk açıcı bir kütüphanenin sunduğu bir iklimde değil, hafızasının kudreti ve cömertliği sayesinde yazabildi.

Bugün yine müzede muhafaza edilen Mushaf-ı Şerif ve annesi Nakıye Hanımın okuduğu *Muhammediye* unutulmaksızın söylenebilir ki Üsküp (bir ara Selanik) yıllarında Yahya Kemal'in kitaplarla irtibatı

zayıf ve tesadüflere bağlıdır. Evlerinde bir kitaplık söz konusu değildir. Tahsil yılları geçtikçe ve bir daha ikamet edemeyeceği Üsküp'ten ayrılış zamanı yaklaştıkça, kısaca tanıştığı, görüştüğü, dairesine ve hanesine devam ettiği kişilerle temas ettikçe kitapların, dolayısıyla fikirlerin dünyasına girmiştir.

Bir yıldan az olmak kaydıyla ilk İstanbul tecrübesi de kitaptan yana fakirdir. Fakat 1903-1912 arasında Paris'te geçen seneler, şiiri çocukken az çok tatmış ve fikirle tanışmış bir gencin, bir entelektüel haline gelişinin hikayesidir. 100 yıllık mutadın aksine Avrupa'ya Garplı giden fakat oradan yerli dönen, kısaca Garp dikkatiyle ve Şark rikkatiyle mücehhez bir entelektüel...

Onun bu yıllardaki okumalarının izini sürmek, okuduğu isim ve eserlerin fihristini çıkarmak zor değildir. Zira Yahya Kemal hem bizzat kaleme aldığı (tabii vefatından sonra neşredilen) hem de Nihad Sami Banarlı'ya anlattığı hatıralarında, çeşitli sohbetlerinde kimleri ne zaman, nerede, hatta hangi vesileyle okuduğunu, okuduklarından ne anladığını, bu sayede yaptığı keşifleri cömertçe sıralar.

Kendi tabiri ve tercümesiyle Bulvar Saint Germain üzerinde Elsin-i Şarkıye Mektebi Kütüphanesinde geçirdiği saatler, özellikle okuduğu divanlar, Fransız Millî Kütüphanesindeki hummalı kıraat demleri, Yahya Kemal'i vatan, milliyet, tarih, medeniyet, politika, Garp ve Şark konusunda pişirmiş; İstanbul'a döndükten sonra temellendirip dillendirdiği nazariyelerin çekirdeğini oluşturmuştur.

Yahya Kemal hastaneye yatışından önce, mebusluk ve elçilik görevlerindeyken de aralıklarla 19 yıl ikamet ettiği Ayaspaşa'daki Park Otelde kalıyordu. Son günlerini Cerrahpaşa Hastanesinde geçirdi ve orada vefat etti. Vefatın getirdiği üzüntü, ıstırap, defin işleri vs. telaşların arasında merhum Banarlı'nın, şairin varisleriyle anlaşıp oteldeki odada dağınık şekilde bulunan metrukatı kurtarması, sonra Yahya Kemal Enstitüsüne kazandırması Türk kültür ve edebiyatı namına daima şükran ve minnetle anılacak bir gayret ve feragattir. İşte bugün Yahya Kemal Enstitüsünün bir cüzü olan müzenin alt katında, birkaç gömme rafta bulunan 398 kitaplık minyatür kütüphane bu sayede günümüze kadar gelebilmiştir.

BU KİTAPLIKTA NELER VARDIR?

Kitapların büyük çoğunluğu Fransızcadır. Fransız şair, nasir ve tarihçilerinin çoğu Gallimard'ın, kırık beyaz renkte,

kalın kapak ve gramajı yüksek kâğıtlarla bastığı bu ciltler, Yahya Kemal'in vefatından sonra neşredilen kitapların da fiziki özelliklerini verir. Ahir ömründe eserlerini artık kitap halinde neşretme kararı veren, üç şiir kitabının başlığını belirleyen, şiirlerin sırası konusunda Ahmet Hamdi Tanpınar ve Nihad Sami Banarlı ile istişareler yapmış olan şair, bu kitaplar için Avrupa'dan kâğıtlar sipariş etmiş fakat eserlerinin basıldığını görememiştir.

Kitaplıktaki Fransızca kitapların çoğu şiir, tarih, seyahat ve politika üzerinedir. Öğrencisi Tanpınar gibi Yahya Kemal'in de Régnier, Valery ve Gide'i çok sevdiği dikkati çekmektedir. Nerval ve Gautier'in seyahat kitapları türün ilk göze çarpan örneklerindedir. İspanya edebiyatı, tarihi ve siyaseti hakkındaki kitaplar ise Madrid'de elçilik yapan Yahya Kemal'in görev yaptığı ülkeyi yakından tanıma gayretini izah eder. Aynı şekilde Polonya tarihine dair kitaplar da Varşova elçiliğinin yadigarı olsa gerektir.

Yahya Kemal'in, Bizans ve Rus tarihine de ilgi duyduğu göze çarpmaktadır. *Aziz İstanbul*'da yer alan fetihle ilgili konferans metni ve makalelerden, Yahya Kemal'in Dukas, Nicalo Barbaro, Kalkokondiles, Diehl gibi Bizans tarihçilerini okuduğunu biliyoruz. Mütareke yıllarında kurulan Pierre Loti Cemiyetinin azası olan, o zaman tertip edilen bir Pierre Loti gecesinde konuşma yapan Yahya Kemal'in Loti'nin bazı eserlerini okuyup muhafaza ettiği görülmektedir. Andre Maurois, Tanpınar'ın *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*'nde metodunu benimsediği Thibaudet, Huxley, Victor Hugo, Yahya Kemal'in kitaplığında dikkati çeken yabancı isimlerdendir. Ayrıca İstanbul tarihi, topografisi ve peyzajı ile ilgili yine Fransızca kitaplar bulunur.

Bu kitaplığa göre Yahya Kemal, Türkçede ne okumuştur? *Peçevî*, *Naima* tarihleri ve *Kâtip Çelebi*'nin *Fezleke*'si, Farsça *Hafız Divanı*, İbnülemin'in *Son Hattatlar*'ı ve *Son Asır Türk Şairleri*'nin bazı kısımları, *İslâm Ansiklopedisi*'nin birkaç fasikülü ve *Hayat Mecmuası*'nın bazı sayıları, İsmail Hami Dânişmend ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın bazı etütleri, *Usûl-i Fârisî*, yine Ekrem, Hamid, Halid Ziya, Yakup Kadri, *Sesini Kaybeden Şehir*, *Portreler*, *Jakond ile Si-ya-u*, *Varan 3 ve Taranta Babu'ya Mektuplar*'ıyla Nazım Hikmet, "Bütün Cepheleriyle ...." serisine ait çeşitli kitaplarla Hilmi Yücebaş, Burhan Toprak'ın Yunus Emre neşirleri ilk dikkati çekenlerdendir.

Bu küçük kütüphaneyi teşkil eden kitapların bazısı yazarları tarafından Yahya Kemal'e hediye edilmiş, bazısı ödünç alınmış ve anlaşıldığı kadarıyla geri verilme-

miştir. Öğrencisi ve dostu Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ilk baskısını "Aziz Üstadım Yahya Kemal'e. Ellerinden öperek", ikinci baskısını "Aziz Üstadım Yahya Kemal'e... En derin bağlılıklarla ve ellerinden öperek" şeklinde imzaladığı *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* bu imzalı kitapların en güzel örnekleridir.

Yahya Kemal'in bugün 12 kitaplık külliyyatını, bu külliyyata dahil olmayan, farklı zamanlarda farklı araştırmacılarca neşredilen yazılarını, mektuplarını bu gözle, yani şairin okumaları ve okudukları ekseninde inceleyen bir göz, bir şekilde zikrettiği, iktibaslar yaptığı eserlerin envanterini yapacak bir araştırmacı, kitaplıkta bunların pek azını görebilecektir. Yukarıda belirtildiği gibi, dünyasını sırtında taşıyan, bir evin sağlayacağı nimetlerden mahrum olan bir kişinin, okuduğu, incelediği, kullandığı eserlerin tamamını gittiği yerlere taşıması mümkün değildir.

"KİTAP YOKLUĞU, ERGİNLİK ÇAĞLARIMIN HAKİKİ AZABIDIR": TANPINAR'IN KİTAPLIĞI

Prof. Dr. Birol Emil'in "Tanpınar'ın Eserlerinde Adları Geçen Garplı Sanat ve Fikir Adamları" başlıklı makalesi Tanpınar'ın kaynaklarını ve okuma faaliyetini deşifre etmek için bir araştırmacıyı ne kadar büyük ve ürkütücü bir mesainin beklediğini açıkça gösterir. Sinop, Siirt, Ergani, Kerkük özellikle Antalya yıllarında kitap yokluğu Tanpınar için ıstırap sebebidir. Kerkük'e dair hatıralarının bir yerinde "Bu kitap yokluğu, erginlik çağlarımın hakiki azabıdır." der. Antalya'da kitaptan yana daha şanslıdır. Kitap kiralayabildiği bir kütüphane ve kitap ödünç alabilceği komşuları vardır.

Tanpınar tarih mi felsefe mi tahsil edeceği konusunda tereddüt halindeyken, Yahya Kemal'in Türkolojide hoca olduğunu duyunca edebiyat şubesine kaydolmuş, artık hocasının nezareti değilse de tavsiyeleriyle daha planlı ve kapsamlı bir okuma faaliyetine girişmiştir. İlk derslerin birisinde o zaman için herhangi bir öğrencisi olan Ahmed Hamdi efendinin elinde "gizlemeyi unuttuğu bir Jean Moreas" görüp elinden alan, "gençliğinden bir şeye bakar gibi bakıp karıştıran" Yahya Kemal, "Güzel ama sizin için daha erken, klasikleri okuyun, sırasıyla okuyun ve her muhariri tekmiil okuyun." demiştir. Tanpınar'ın, bir şair veya yazarı külliyyat halinde okuma terbiyesini de Yahya Kemal'den almış olduğu görülmektedir.

Seneler sonra, "Yahya Kemal'in derslerini dinledikçe içimdeki karışık dünya nizamını buldu. Yavaş yavaş hislerin

dünyasından fikirlerin dünyasına girdim.” diyecek olan Tanpınar, fakülteden mezun olduktan sonra ilk tayin yeri olan Erzurum Lisesine gider. Okuma faaliyeti burada hız kazanarak devam etmiştir: “... o yıllar benim okuma hızımın arttığı yıllardı. Konforsuz hayatımız, –her şeyimiz ya karyolarımızın altında ya başlarımızın üstündeki raflarda idi– yalnızlık beni kitaba atmıştı. Mektepten çıkar çıkmaz yatağıma uzanır, yeni tanıdığım Dostoyevski ile Erzurum’a kadar cebimde getirdiğim Baudelaire’i, İstanbul’dan bin güçle getirttiğim kitapları okurdum. Fakat asıl okuduğum bu ikisi idi. Fransız şairinin Darülfünunda iken cazibesine kapılmıştım. Dostoyevski’yi ise yeni yeni tadıyordum. Muazzam bir şeydi bu. Her an dünyam değişiyordu. İnsan ıstırabıyla temasın sıcaklığı her sahifede sanki kabuğumu çatlatacak şekilde beni genişletiyordu. Düşüncem adeta birkaç gece içinde boy atan o mucizeli nebatlara benziyordu. Ciltten cilde atladıkça ufkum başkalaşıyor, insanlığa ve hakikatlerine kavuştuğumu sanıyordum.” der.²

Erzurum’dan sonra Konya’da, daha sonra Ankara, özellikle Gazi Eğitim Enstitüsünde kitaplar ve plaklarla geçen yıllar Tanpınar’ın önünde başka başka ufuklar açar. Nihayet Güzel Sanatlar Akademisi ve üniversite hocalığı... Artık tamamen kitapların dünyasındadır. Tanpınar 1939’da Tanzimat Fermanının ilanının 100. yıldönümünde, Maarif Vekili Hasan Âli Yücel’in tensibiyle İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde açılan Tanzimat Edebiyatı Kürsüsünün başına geçmiş ve bir “19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi” yazmayı da vaat etmişti. Bu kitaptan önceki hocalığını, yazılarını, bütün fikri ve edebi mesaisini unutmaksızın diyebiliriz ki Tanpınar’ı medeniyet ve edebiyatın gerçek iklimlerine sokan, bu kitabın yazılış sürecidir. Kitabın ilk baskısında o zamanki asistanı Mehmet Kaplan’ın, ikinci ve elimizdeki baskısında da Ömer Faruk Akün’ün çok ciddi katkıları vardır. Bu katkıların en büyüğü de Tanpınar’a istediği kitapları, risaleleri temin etmeleridir. Elbette Tanpınar’ın külliyyatında karşımıza çıkan ve çeşitli seviyelerde söz konusu ettiği, irdedeği bu kitaplar onun mülkiyetinde değildir. Bilakis ariyet olarak kullandığı kitaplardır. Bu yüzden Yahya Kemal’de olduğu gibi Tanpınar’ın terekesinden çıkan kitaplar da fikir verecek düzeydedir fakat bizi tatminden uzaktır.

Tanpınar’ın çeşitli elyazısı müsveddeleri, eskizleri, bazı mektup ve fotoğrafları gibi kitapları da 1974’te kardeşi Kenan Tanpınar tarafından İstanbul Üniversitesi

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsüne tevdi edilmişti. Güler Güven başta olmak üzere bazı araştırmacılar bu dosyaları incelemiş, bu incelemelerden bazı neşirler de çıkmıştır. En son Prof. Dr. Handan İnci bu dosyalar üzerinde çalışmış ve Tanpınar’ın elbette çoğu Fransızca olmak üzere 568 kitabının künye bilgilerini yayımlamıştır.³ Bu listeye bakarak “Tanpınar’ın Kütüphanesi” başlıklı bir yazı kaleme alan merhum Prof. Dr. Orhan Okay, hocasının bir bibliyoman hatta kitap meraklısı olmadığını, ihtiyaç duyduğu kitapları üniversite veya Türkoloji Seminer Kitaplığından ödünç aldığını, toplam 568 kitabın 373’ünün Fransızca olduğunu belirtmektedir.⁴ “Benim seviyemden aşağı olanlar beni okumuyorlar, benim seviyemdekiler ise Garbı okuyorlar.” diyen bir yazarın kitaplığı için şaşırtıcı olmayan rakamlardır bunlar.

Bu kitaplıkta André Gide’in 15, “biricik şairim” dediği Valery’nin ise 9 eseri bulunur. İsim ve eserlerini külliyyatının çeşitli ciltlerinde zikretmekten haz duyduğu, bazıları hakkında makaleler yazıp konferanslar–dersler verdiği Baudelaire, Balzac, Alain (Mehmet Kaplan’a Alain’i Tanpınar’ın tavsiye ettiği düşünülebilir), Camus, Claudel, Dostoyevski (elbette Fransızca tercümeyle), Paul Eluard, Flaubert, Régnier, –Yahya Kemal’in tavsiyesiyle olsa gerek– José Maria de Heredia, elbette Victor Hugo, 6 eseriyle Huxley, 2 eseriyle Kafka, Mallarme, Andre Maurois, 3 eseriyle Proust, 5 kitabıyla Rilke, Tanpınar’ın en çok okuduğu yabancı yazarlardır. Bunların yanında Batı müziği ve resmine dair çeşitli çaplardaki eserler de Tanpınar denen büyük bütünün kaynakları hakkın da ipuçları vermektedir. Esasında çoğu Yahya Kemal’in de kitaplığında bulunan bu Fransızca kitaplar 19. asır sonlarında ya da 20. asrın hemen başında doğan pek çok şair–yazarın kütüphanesinde de mevcuttur. Çok açıktır ki Türk entelektüelinin Avrupa bilgisi ve donanımını uzun yıllar boyunca Fransızca literatür oluşturmuş ve bu entelektüellerin sanat–edebiyat bahislerindeki kaynakları yukarıdaki isimlerin eserleri olmuştur.

Tanpınar’ın kitapları arasında 20 adet çeviri eser vardır. Bu 20 eserin bir araya gelişi tesadüfidir denebilir. Zira bu kitapların bazıları Tanpınar’a çevirmenleri tarafından imzalanmış, hediye edilmiştir. Kaldı ki Tanpınar’ın çeviri eserden pek hazzetmediğini, bir yazarın ancak kendi dilinde okuduğu zaman anlaşılabilir tadıldığına inandığını biliyoruz.

Türkçe kitaplara gelince... Yine birçoğu ithafli/ımsalı olan bu kitapların Tanpınar’ın asıl okuma faaliyetini vermekten çok uzak olduğu belirtilmelidir. Ataî’nin *Şakayık Zeyli*, *Çeşmîzâde Tarihi*, *Seyahatname*, Gölpinarlı’nın *Divan-ı Kebir*, *Fih-i Mâ-Fih* ve *Nedim Divanı* neşirleri, matbu bir *Nâbi Divanı*, Ali Nihad Tarlan’dan imzalı *Fuzûlî* ve *Hayalî Bey* divanları, Süleyman Çelebi’nin *Mevlid*’i, dikkati çeken klasik eserlerdendir. Babinger’in *Fetihname-i Sultan Mehmed*’iyle *Tarih-i Cevdet*, *Tezakir*, Ahmet Rasim’in *Osmanlı Tarihi* ve Uzunçarşılı’nın bazı incelemeleri tarih sahasından ilk göze çarpan örneklerdir.

Yahya Kemal’in eserlerinin bu listede görülmemesi normaldir. Zira Yahya Kemal’in kendisi gibi Tanpınar’ın da Yahya Kemal külliyyatının neşirini göremediğini biliyoruz. Ama ilk kitap *Kendi Göz Kubbemiz* yayınlandığında Tanpınar sağ idi ve kitap hakkında bir de yazı yazmıştı. Tanpınar’ın okuduğunu bildiğimiz pek çok kitap gibi bunun da listede yer almaması bazı eserlerin ödünç verilip geri alın(a)madığını veya taşınmalar yüzünden kaybolduğunu göstermektedir.

Tanpınar’ın Abdülhak Gölpinarlı’nın pek çok çalışmasını edindiği, Abdülhak Şinasi’nin 2 eserini, o zamanların genç şairleri Özdemir Asaf’ın (*Bir Kapı Önünde*), Metin Eloğlu (*Odun*), Edip Cansever (*İkinci Üstü*) ve Arif Damar’ın da (*İstanbul Bulutu*) birer kitaplarını Tanpınar’a imzaladıkları görülmektedir. Kitaplıkta ayrıca Yakup Kadri’nin 5, Ziya Gökalp’ın de 3 eseri mevcuttur.

Listenin tamamını vermek ya da sıralamak bu yazının sınırlarını aşmak demek olur. Bu yüzden toparlayıcı bir hüküm vermek gerekirse: Türk edebiyatının hayatları boyunca taşınmış, dolayısıyla daimi bir meskenin sunacağı istikrardan mahrum olmuş iki büyük şair–yazarı Yahya Kemal ve Tanpınar’ın bize ulaşan kitaplıkları, onların okuma faaliyetleri konusunda kısıtlı veriler sunar. Bununla beraber özellikle ithaflar her iki yazarın muhiti, arkadaşlıkları ve tanışıklıkları hakkında değerli ipuçları da verir. Onları besleyen, zevklerini ve estetik donanımlarını oluşturan asıl kaynakları, hele eserlerinin şifrelerini bize çözdürecek olansa külliyyatlarının içinde, arasında, damarlarında yapılacak sabırlı ve dikkatli yolculuklardır. █

NOTLAR

¹ “İlk piyesle Midilli’de biten sonuncu piyesi istisna edilirse diğer bütün tiyatro eserlerini, *İntibah* adlı ilk romanını, meşhur edebi tenkitlerini burada meydana getirdi.” (Prof. Dr. Ömer Faruk Akün.)

² “Kitap Korkusu”, *Cumhuriyet*, 31 Temmuz 1951.

³ Ahmet Hamdi Tanpınar: *Tanpınar Zamanı (Son Bakışlar)*, haz. Handan İnci, Kapı Yayınları, 2012, s. 319-342.

⁴ a.g.e., s. 346.